L. A. BILL No. XXXVI OF 2023.

A BILL

FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA SLUM AREAS (IMPROVEMENT, CLEARANCE AND REDEVELOPMENT) ACT, 1971.

सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३६.

महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता विधेयक.

(विधानसभेने दिनांक २७ जुलै, २०२३ रोजी संमत केल्याप्रमाणे.)

(विधानपरिषदेने दिनांक २७ जुलै, २०२३ रोजी संमत केल्याप्रमाणे.)

१९७१ चा महा. २८.

ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांसाठी, महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ यात आणखी सुधारणा करणे, आणि शिखर व इतर तक्रार निवारण समित्यांशी संबंधित असणारे, त्याखाली केलेले शासकीय नियम व काढलेली अधिसूचना, भूतलक्षी प्रभावाने पुनर्अधिनियमित करणे आणि त्याचे विधिग्राह्यीकरण करणाऱ्या तरतुदी करणे इष्ट आहे ; **त्याअर्थी,** भारतीय गणराज्याच्या चौऱ्याहत्तराव्या वर्षी, याद्वारे, पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :—

संक्षिप्त नाव.

१. या अधिनियमास, महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) (सुधारणा, शिखर व इतर तक्रार निवारण समित्यांच्या नियमांचे व अधिसूचनेचे पुनर्अधिनियमितीकरण व विधिग्राह्यीकरण) अधिनियम, २०२३, असे म्हणावे.

सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम २ ची सुधारणा.

२. महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ (यात यापुढे ज्याचा निर्देश, "मुख्य अधिनियम" असा केला आहे) याच्या कलम २ मध्ये,— १९७१ चा महा. २८.

(एक) खंड (अ) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल आणि तो, ८ मार्च २०१७ पासून समाविष्ट करण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल :—

"(अ-१) "शिखर तक्रार निवारण समिती" याचा अर्थ, कलम ३४अ च्या पोट-कलम (१) अन्वये घटित केलेली शिखर तक्रार निवारण समिती, असा आहे ;" ;

(दोन) खंड (क-क) ऐवजी, पुढील खंड दाखल करण्यात येईल :—

"(क-क) "तक्रार निवारण समिती" याचा अर्थ, कलम ३४ब च्या पोट-कलम (२) अन्वये घटित केलेली तक्रार निवारण समिती, असा आहे ;".

सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ३क ची सुधारणा.

३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३क मध्ये, पोट-कलम (२) मधील, "तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, ज्या दोन ठिकाणी आला आहे त्या दोन्ही ठिकाणी, त्या मजकुराऐवजी, "शिखर तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह, दाखल करण्यात येईल आणि तो, ८ मार्च २०१७ पासून दाखल करण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ३ड ची सुधारणा.

४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३ड मधील, खंड (ब) मध्ये,—

(एक) उप-खंड (दोन)(क) मधील, पोट-कलम (४) मध्ये, "तक्रार निवारण समितीकडे" हा मजकूर, ज्या दोन ठिकाणी आला आहे त्या दोन्ही ठिकाणी, त्या मजकुराऐवजी, "शिखर तक्रार निवारण समितीकडे" हा मजकूर, त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह, दाखल करण्यात येईल आणि तो, ८ मार्च २०१७ पासून दाखल करण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल ;

(दोन) उप-खंड (दोन)(ड) मधील, पोट-कलम (५) मध्ये, "तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, ज्या ज्या ठिकाणी आला आहे त्या प्रत्येक ठिकाणी त्या मजकुराऐवजी, "शिखर तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह, दाखल करण्यात येईल आणि तो, ८ मार्च २०१७ पासून दाखल करण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल ;

(तीन) उप-खंड (दोन)(ह) मध्ये, पोट-कलम (१०) मधील परंतुकातील, "तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, ज्या दोन ठिकाणी आला आहे त्या दोन्ही ठिकाणी, त्या मजकुराऐवजी, "शिखर तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह, दाखल करण्यात येईल आणि तो, ८ मार्च २०१७ पासून दाखल करण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल ;

(चार) उप खंड (तीन) मध्ये, कलम १३ मधील, पोट-कलम (३) मध्ये, तिसऱ्या परंतुकातील, "तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, ज्या दोन ठिकाणी आला आहे त्या दोन्ही ठिकाणी, त्या मजकुराऐवजी, "शिखर तक्रार निवारण समिती" हा मजकूर, त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह, दाखल करण्यात येईल आणि तो, ८ मार्च २०१७ पासून दाखल करण्यात आला असल्याचे मानण्यात येईल.

सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ मध्ये नवीन कलमे ३४अ आणि ३४ब समाविष्ट करणे.

५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३४ नंतर,—

(१) पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल आणि ते, ८ मार्च २०१७ पासून समाविष्ट करण्यात आले असल्याचे मानण्यात येईल :—

शिखर तक्रार निवारण समिती घटित करणे.

"**३४अ.** (१) राज्य शासन, या अधिनियमान्वये तिला सोपविण्यात येतील अशा अधिकारांचा वापर करण्याच्या व अशी कार्ये पार पाडण्याच्या प्रयोजनांसाठी, अध्यक्षाचा व शासनाला योग्य वाटतील अशा संख्येतील सदस्यांचा समावेश असलेली शिखर तक्रार निवारण समिती, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, घटित करील.

(२) शिखर तक्रार निवारण समिती, पुढील अधिकार वापरील व कर्तव्ये पार पाडील :-

(एक) या अधिनियमाअन्वये तरतूद केल्याप्रमाणे, मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याच्या किंवा मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याने ज्याला अधिकार प्रदान केलेले आहेत अशा कोणत्याही अधिकाऱ्याच्या आदेशाविरूद्धच्या अपिलांची सुनावणी करणे आणि ते निकालात काढणे ;

(दोन) राज्य शासनाने तिच्याकडे निर्दिष्ट केलेले कोणतेही प्रश्न किंवा बाबी.

(३) शिखर तक्रार निवारण समितीच्या अध्यक्षाच्या व सदस्यांच्या अर्हता, तिच्या बैठकींतील कामकाज चालविण्यासाठी अनुसरण करावयाची कार्यपद्धती आणि तिच्या बैठकींतील गणपूर्ती, विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे असेल.";

(२) अशा प्रकारे समाविष्ट केलेल्या कलम ३४अ नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल आणि ते, ८ मार्च २०१७ पासून समाविष्ट करण्यात आले असल्याचे मानण्यात येईल :—

" **३४ब.** (१) राज्य शासन, या अधिनियमान्वये तिला सोपविण्यात येतील अशा अधिकारांचा वापर करण्याच्या आणि अशी कार्ये पार पाडण्याच्या प्रयोजनांसाठी, अधिसूचनेमध्ये विनिर्दिष्ट करण्यात येतील अशा क्षेत्रांसाठी, अध्यक्षाचा व शासनाला योग्य वाटतील अशा संख्येतील सदस्यांचा समावेश असलेल्या तक्रार निवारण समित्या, **शासकीय राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, घटित करील. तक्रार निवारण समित्या घटित करणे.

(२) तक्रार निवारण समितीच्या अध्यक्षाच्या व सदस्यांच्या अर्हता, तिच्या बैठकींतील कामकाज चालविण्यासाठी अनुसरण करावयाची कार्यपद्धती आणि तिच्या बैठकींतील गणपूर्ती, विहित करण्यात येईल त्याप्रमाणे असेल. ".

६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ३५ मध्ये,— सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ३५ ची सुधारणा.

(१) पोट-कलम (१अ) ऐवजी, पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात येईल :—

"(१अ) (अ) पोट-कलम (१) खालील अपील प्राधिकरणाने काढलेल्या कोणत्याही नोटीसीने, दिलेल्या आदेशाने किंवा निदेशाने व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, अशी नोटीस, आदेश किंवा निदेश मिळाल्याच्या तारखेपासून तीस दिवसांच्या कालावधीत, तक्रार निवारण समितीसमोर अपील दाखल करता येईल ;

(ब) झोपडपट्टी पुनर्वसन प्राधिकरणाच्या मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याने किंवा मुख्य कार्यकारी प्राधिकाऱ्याने ज्याला अधिकार प्रदान केलेले आहेत अशा कोणत्याही अधिकाऱ्याने काढलेल्या कोणत्याही नोटीसीने, दिलेल्या निदेशाने, काढलेल्या परिपत्रकाने, घेतलेल्या निर्णयाने, दिलेल्या आदेशाने, दिलेल्या परवानगीने किंवा मान्यतेने व्यथित झालेल्या कोणत्याही व्यक्तीस, अशी नोटीस, निदेश, परिपत्रक, निर्णय, आदेश, परवानगी किंवा मान्यता मिळाल्याच्या तारखेपासून तीस दिवसांच्या कालावधीत, शिखर तक्रार निवारण समितीसमोर अपील दाखल करता येईल.";

(२) पोट-कलम (५) मधील, "तक्रार निवारण समितीने" या मजकुराऐवजी, "तक्रार निवारण समितीने व शिखर तक्रार निवारण समितीने" हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम ४२ मधील, "तक्रार निवारण समितीस" या मजकुराऐवजी, "शिखर तक्रार निवारण समितीस व तक्रार निवारण समितीस" हा मजकूर, दाखल करण्यात येईल. सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८ याच्या कलम ४२ ची सुधारणा.

महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) (तक्रार निवारण समिती) नियम, २०१४ चे भूतलक्षी प्रभावाने पुनर्अधिनियमितीकरण करणे.

८. महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ अथवा कोणत्याही न्यायालयाचा, न्यायाधिकरणाचा किंवा प्राधिकरणाचा कोणताही न्यायनिर्णय, हुकूमनामा किंवा आदेश यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, शिखर तक्रार निवारण समितीशी व तक्रार निवारण समित्यांशी संबंधित असणारे, महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) (तक्रार निवारण समिती) नियम, २०१४ (यात यापुढे ज्याचा निर्देश, “ नियम ” असा केला आहे), २३ फेब्रुवारी २०१७ पासून, भूतलक्षी प्रभावाने यथोचितरीत्या व वैधरीत्या राज्य शासनाद्वारे पुनर्अधिनियमित करण्यात आले असल्याचे मानण्यात येतील आणि जणू काही ते, या अधिनियमाद्वारे सुधारणा केल्याप्रमाणे, उक्त अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदींअन्वये राज्य शासनाद्वारे, कायद्यानुसार, करण्यात आलेले आहेत असे समजून, सर्व वेळी, अंमलात आले असल्याचे मानण्यात येतील.

१९७१ चा महा. २८.

शिखर व इतर तक्रार निवारण समित्या घटित करण्याशी संबंधित असणाऱ्या दिनांक ८ मार्च २०१७ च्या शासकीय अधिसूचनेचे भूतलक्षी प्रभावाने पुनर्अधिनियमितीकरण करणे.

९. महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ अथवा कोणत्याही न्यायालयाचा, न्यायाधिकरणाचा किंवा प्राधिकरणाचा कोणताही न्यायनिर्णय, हुकूमनामा किंवा आदेश यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, शिखर तक्रार निवारण समिती व तक्रार निवारण समित्या घटित करण्याशी संबंधित असणारी, शासकीय अधिसूचना, गृहनिर्माण विभाग, क्रमांक झोपसु. १००८/प्र.क्र. १४३(१)/झोपडपट्टी-१, दिनांक ८ मार्च २०१७ (यात यापुढे जिचा निर्देश, “ अधिसूचना ” असा केला आहे) ही, दिनांक ८ मार्च २०१७ पासून, भूतलक्षी प्रभावाने यथोचितरीत्या व वैधरीत्या राज्य शासनाद्वारे पुनर्अधिनियमित करण्यात आली असल्याचे मानण्यात येईल आणि जणू काही ती, या अधिनियमाद्वारे सुधारणा केल्याप्रमाणे, उक्त अधिनियमाच्या संबंधित तरतुदींअन्वये राज्य शासनाद्वारे, कायद्यानुसार काढण्यात आली आहे असे समजून, सर्व वेळी, अंमलात आली असल्याचे मानण्यात येईल.

१९७१ चा महा. २८.

कायदेशीर कार्यवाह्या रद्द करणे.

१०. महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१, किंवा शिखर तक्रार निवारण समितीच्या व तक्रार निवारण समित्यांच्या संबंधात त्याखाली केलेले नियम किंवा काढलेल्या अधिसूचना यांनुसार, शिखर तक्रार निवारण समितीने व तक्रार निवारण समित्यांनी दिलेले आदेश, घेतलेले निर्णय, काढलेल्या नोटिसा, काढलेली परिपत्रके, केलेले ठराव, दिलेले निदेश अथवा तिच्या किंवा त्यांच्या कोणत्याही कार्यवाह्या या संबंधात, शिखर तक्रार निवारण समितीची व तक्रार निवारण समित्यांची रचना आणि तिचे किंवा त्यांचे अधिकार व कर्तव्ये याबाबत, उक्त अधिनियमामध्ये तरतूद केलेली नव्हती आणि उक्त समित्यांना, मुख्य अधिनियमान्वये तसे करण्याची अधिकारिता नव्हती किंवा तसे करण्यास त्या कायदेशीरदृष्ट्या सक्षम नव्हत्या या कारणांवरून, कोणत्याही न्यायालयासमोर, न्यायाधिकरणासमोर किंवा प्राधिकरणासमोर हरकत घेण्यात येणार नाही किंवा आव्हान देण्यात येणार नाही, आणि असे विवाद उपस्थित करणाऱ्या सर्व प्रलंबित कार्यवाह्या, त्या मर्यादेपर्यंत, रद्द होतील.

१९७१ चा महा. २८.

विधिग्राह्यीकरण व व्यावृत्ती.

११. महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ किंवा कोणत्याही न्यायालयाचा, न्यायाधिकरणाचा किंवा प्राधिकरणाचा कोणताही न्यायनिर्णय, हुकूमनामा किंवा आदेश यांमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, ८ मार्च २०१७ पासून प्रारंभ होणाऱ्या आणि महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) (सुधारणा, शिखर व इतर तक्रार निवारण समित्यांच्या नियमांचे व अधिसूचनेचे पुनर्अधिनियमितीकरण व विधिग्राह्यीकरण) अधिनियम, २०२३ (यात यापुढे ज्याचा निर्देश, “ सुधारणा अधिनियम ” असा केला आहे) याच्या प्रारंभाच्या दिनांकास समाप्त होणाऱ्या कालावधीमध्ये, उक्त अधिनियम, नियम व अधिसूचना या अन्वये शिखर तक्रार निवारण समितीने व तक्रार निवारण समित्यांनी दिलेल्या आदेशांसह केलेल्या किंवा हाती घेतलेल्या सर्व कारवाया, कार्यवाह्या किंवा गोष्टी ह्या, सुधारणा अधिनियमाद्वारे सुधारणा केल्याप्रमाणे, उक्त अधिनियमाच्या तरतुदी, जणू काही सर्व वेळी, सातत्याने अंमलात आल्या होत्या असे समजून, कायद्यानुसार यथोचितरीत्या व वैधरीत्या हाती घेण्यात किंवा करण्यात आल्या असल्याचे मानण्यात येतील आणि त्यानुसार, उक्त समित्यांनी दिलेल्या आदेशांनुसार, कोणत्याही झोपडपट्टी पुनर्वसन योजनेच्या संबंधात कोणत्याही अधिकाऱ्याने किंवा प्राधिकाऱ्याने हाती घेतलेल्या सर्व कारवाया किंवा केलेल्या कार्यवाह्या किंवा गोष्टी ह्या, सर्व प्रयोजनांसाठी, सुधारणा अधिनियमाद्वारे सुधारणा केलेल्या, उक्त अधिनियमाच्या तरतुदींनुसार, करण्यात आलेल्या असल्याचे किंवा हाती घेण्यात आलेल्या असल्याचे मानण्यात येतील आणि त्या नेहमीकरिता करण्यात आलेल्या असल्याचे किंवा हाती घेण्यात आलेल्या असल्याचे मानण्यात येतील.

१९७१ चा महा. २८.

२०२३ चा महा......

१२. (१) या अधिनियमाद्वारे सुधारणा केल्याप्रमाणे, मुख्य अधिनियमाच्या तरतुदी अंमलात आणतांना, कोणतीही अडचण उद्‌भवल्यास, राज्य शासनास, प्रसंगानुरुप उद्‌भवेल त्याप्रमाणे, ती अडचण दूर करण्याच्या प्रयोजनासाठी, त्यास आवश्यक किंवा इष्ट वाटेल अशी, मुख्य अधिनियमाच्या तरतुदींशी विसंगत नसलेली कोणतीही गोष्ट, **शासकीय राजपत्रात** प्रसिद्ध केलेल्या आदेशाद्वारे, करता येईल : अडचणी दूर करण्याचा अधिकार.

परंतु, या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या दिनांकापासून दोन वर्षांचा कालावधी समाप्त झाल्यानंतर, असा कोणताही आदेश, काढण्यात येणार नाही.

(२) पोट-कलम (१) अन्वये काढलेला कोणताही आदेश, तो काढण्यात आल्यानंतर, शक्य तितक्या लवकर, राज्य विधानमंडळाच्या प्रत्येक सभागृहासमोर मांडण्यात येईल.

महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय

[सन २०२३ चे विधानसभा विधेयक क्रमांक ३६.]

[महाराष्ट्र झोपडपट्टी (सुधारणा, निर्मूलन व पुनर्विकास) अधिनियम, १९७१ यात आणखी सुधारणा करण्याकरिता विधेयक.]

[श्री. अतुल सावे,
गृहनिर्माण मंत्री.**]**

[विधानसभेने दिनांक २७ जुलै, २०२३ रोजी संमत केल्याप्रमाणे.]

[विधानपरिषदेने दिनांक २७ जुलै, २०२३ रोजी संमत केल्याप्रमाणे.]

जितेंद्र भोळे,
सचिव (१) (कार्यभार),
महाराष्ट्र विधानपरिषद.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई